

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Соціально-психологічний факультет

Кафедра психології розвитку та консультування

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ
СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ**

**Кваліфікаційна/дипломна робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія
24 Мд-Псих групи
Ксенії Ігорівни Хохлової**

Науковий керівник:
Доцент кафедри психології розвитку та консультування,
кандидат філософських наук, доцент
Ганна Володимирівна Пирог

Рекомендована до захисту
рішенням кафедри *психології розвитку
та консультування*

Протокол № ____ від «_____» _____ 2019 р.

Зав. кафедри _____ Л.П.Журавльова
підпис

Житомир – 2019

Дата захисту _____

Результат захисту

за національною шкалою	кількість балів за 100 бальною шкалою	ECTS

Голова ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

Члени ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

Секретар ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ	7
1.1. Психологічні особливості національно-патріотичної свідомості.....	7
1.1.1. Поняття «патріотизм» у психологічних, соціологічних та філософських дослідженнях.....	7
1.1.2. Міждисциплінарні зв'язки категорії національно-патріотичної свідомості.....	16
1.1.3. Структура національно-патріотичної свідомості та одиниці її дослідження.....	19
1.2. Етапи розвитку національно-етнічної ідентичності та формування національної свідомості в онтогенезі.....	29
1.3. Особливості національно-патріотичної свідомості сучасних українців.....	34
1.3.1. Соціально-історичні передумови формування національно- патріотичної свідомості українців.....	34
1.3.2. Розвиток та формування національно-патріотичної свідомості у громадян України.....	42
1.4. Теоретична модель національно-патріотичної свідомості сучасних українців	47
Висновки до розділу 1.....	49
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	51
2.1. Проблеми емпіричних досліджень національно-патріотичної свідомості у психології.....	51
2.2. Методи дослідження національно-патріотичної свідомості сучасних українців.....	53

2.2.1. Методика вивчення консолідуючих ознак та національних стереотипів у свідомості сучасних українців.....	53
2.2.2. Метод аналізу національних почуттів та настроїв у свідомості громадян України.....	56
2.2.3. Методика визначення рівня національної ідентичності у свідомості громадян України	58
2.3. Процедура та вибірка дослідження національно-патріотичної свідомості сучасних українців.....	59
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ.....	63
3.1. Вивчення консолідуючих ознак українського суспільства.....	63
3.1.1. Психосемантичний аналіз понять «Україна» та «Батьківщина»	63
3.1.2. Визначення характерних українському соціуму національно консолідуючих ознак.....	67
3.2. Визначення національних стереотипів, як складової національно-патріотичної свідомості.....	68
3.3 Дослідження національних почуттів та настроїв.....	73
3.4 Аналіз рівня національної самоідентичності.....	77
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розбудови Української держави, в умовах складної економічної й соціально-політичної ситуації питання об'єднання, консолідації нації у вимірах єдиних національних інтересів, цінностей, духовності набуває особливої актуальності й соціальної значущості. Революція Гідності сприяла значній активізації національно-патріотичних конструктів сучасної молоді.

Вивченням особливостей національно-патріотичної свідомості займалися такі дослідники як С.В. Мещерякова, В.А. Кольцова, В.А. Соснін, Г.У. Солдатова, Д.В. Вольянов та інші. У зарубіжній психології розглядається проблематика націоналізму як однієї з сутнісних характеристик нації: К.Хюбнер, Г.Маркес (питання психологічної сутності націоналізму в ракурсі історичного формування націй), Е. Гелнер (типологія націй та типологія націоналізму).

У вітчизняних дослідженнях психології національно-патріотичної свідомості охарактеризовані соціально-психологічні чинники формування патріотизму як складової національної самосвідомості народу такими дослідниками як А.А. Гостєв, М.А. Єрємїна. Також, в працях деяких дослідників зустрічається концепція впливу етнічної ідентичності на формування національної ідентичності – С. А. Артюнов, Т.Г. Стефаненко.

Створення оптимальних умов для успішної національно-етнічної соціалізації, самоідентифікації особистості українців є важливим завданням сучасної української політики. Необхідною умовою успішної активізації етнічного, національного, патріотичного розвитку українців є знання та врахування особливостей розвитку, формування різноманітних етнічних, національних конструктів свідомості громадянина.

Отже, актуальність і недостатня наукова розробленість проблеми зумовили вибір теми дослідження – «Особливості національно-патріотичної свідомості сучасних українців».

Об'єкт дослідження: національно-патріотична свідомість.

Предмет дослідження: психологічні особливості національно-патріотичної свідомості громадян України віку середньої дорослості.

Гіпотеза дослідження: національно-патріотична свідомість сучасних українців віку середньої дорослості має певні психологічні особливості:

- є усвідомленими не більше трьох етноконсолідуючих ознак;
- національні стереотипи та самосприйняття зорієнтовані на сімейні цінності та усвідомлення себе в образі героя, захисника;
- національні почуття є амбівалентними;
- національна ідентифікація сформована на високому рівні.

Мета дослідження: на основі емпіричного дослідження визначити психологічні особливості національно-патріотичної свідомості у громадян України.

Для досягнення мети дослідження та перевірки гіпотези було поставлено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел досліджень національно-патріотичної свідомості та розробити теоретичну модель національно-патріотичної свідомості сучасних українців.
2. На основі методологічного аналізу визначити методи психологічного дослідження національно-патріотичної свідомості сучасних українців.
3. Емпірично дослідити психологічні підструктури національно-патріотичної свідомості.
4. Визначити особливості національно-патріотичної свідомості.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали окремі аспекти основних теорій виникнення та формування патріотизму в особистості (А.А.Гостев, М.А.Єрєміна); дослідження етнічної свідомості особистості та її національної ідентичності (А.С. Асмолов, Т.Г. Стефаненко, Г.А. Ставицький); вчення про дослідження лексичного семантичного поля

особистості (В.П.Белянін, А.А. Залевська, Р.М. Фрумкін), а також вчення асоціативне поле в психосемантичних дослідженнях (Дж. Міллер, Ч. Осгуд).

Методи та організація дослідження. Із метою реалізації поставлених завдань нами були використані такі методи: *теоретичні* – аналіз наукової психолого-педагогічної та філософської літератури; *емпіричні* – асоціативний експеримент Ч. Осгуда, факторний аналіз, проєктивна методика Н.О.Никончук та К. І. Хохлової «Заверши картину», опитувальник О.Гори «Дослідження рівня сформованості національної ідентичності».

Вибірку дослідження склали 50 українців (25 чоловіків, 25 жінок) Північного регіону України, віку середньої дорослості (20-40 років).

Надійність та вірогідність дослідження: забезпечується застосуванням методів, що відповідають меті та завданням дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення:

- *вперше* було визначено психологічні особливості національно-патріотичної свідомості сучасних громадян України віку середньої дорослості;
- *уточнено* психологічну структуру національно-патріотичної свідомості;
- *набуло подальшого розвитку* застосування методів вивчення національно-патріотичної свідомості у психології.

Практичне значення дослідження: отримані дані можуть бути використані у прогнозуванні розвитку національно-патріотичних настроїв на психосоціальному рівні, та у просвітницькій роботі відділу національно-патріотичного виховання молоді та спорту, що зорієнтований на патріотичний розвиток і консолідацію сучасних українців.

Апробація результатів дослідження. Авторська методика була апробована на VIII-ому науково-практичному семінарі «Аксіогенез обдарованої особистості: стратегії емпіричного дослідження» (м. Київ, 18 квітня 2019 року). А результати дослідження апробовано на Всеукраїнській

науково-практичній конференції для молодих учених «Актуальні проблеми особистісного зростання» (м. Житомир, 19 квітня 2019 року).

За результатами проведеного дослідження підготовлено **2 публікації**:

Н.О. Никончук, К.І. Хохлова. Порівняльне дослідження образу України в етнічній свідомості молодших школярів та підлітків // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Том. VI, Психологія обдарованості, Вип. 15 / Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. - С. 266-278

Хохлова К. Психологічні особливості формування національно-патріотичної свідомості // Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наукових праць [за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих учених (м. Житомир, 19 квітня 2019 року)] / Ред. колегія: Л.П. Журавльова, Л.О. Котлова, К. А. Марчук / М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. – С. 204-207

Структура та обсяг роботи: наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (**80** найменувань) та **9** додатків. Основний зміст роботи викладено на **94** сторінках (загальний обсяг роботи - **107** сторінок). У роботі міститься **7** рисунків та **6** таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ

Висновки до розділу 1

Відповідно до задач роботи та тематики першого розділу, ми приходимо до наступних висновків.

1. Психологічні особливості національно-патріотичної свідомості набувають найбільш гострого значення в переломні епохи, коли вони стають тим стрижнем, навколо якого концентруються всі здорові сили суспільства. За час свого існування Україна не раз піддавалась всіляким випробуванням – навалі іноземних загарбників, окупації і розоренню, соціально-політичних і економічних потрясінням. У важких умовах народів доводилося відстоювати свою свободу, незалежність, краще майбутнє. І в цій боротьбі формувалася і закріплювався патріотизм, який став фактором не тільки відстоювання незалежності держави, а й існування самого народу.

2. З визначення сутності національно-патріотичної самосвідомості ми можемо виділити її компоненти: національної самоідентифікації, тобто усвідомлення представниками соціально-етнічної спільності своєї національної приналежності; уявлень про етноконсолідуючі та етнодиференціюючі ознаки; самосприйняття і самоставлення; національних почуттів і настроїв; національних стереотипів.

3. Розвиток етнічної ідентичності проходить 4 основні етапи і розглядається як створення когнітивних моделей, пов'язаних з поняттям «Батьківщина», що є ключовим аспектом для формування у подальшому національної приналежності, почуття патріотизму, а отже і національно-патріотичної свідомості.

4. Аналіз першоджерел також дав змогу виокремити і особливості формування національно-патріотичної свідомості окремо як військово-службовців так і цивільних громадян, а також визначити рівень впливу політичної свідомості.

5. Згідно з розробленою теоретичною моделлю, рівень національно-патріотичної свідомості визначає загальний рівень розвитку особистості, рівень сформованості структурних компонентів національно-патріотичної свідомості а також ті значимі соціально-політичні події, що відбуваються в середині країни.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Висновки до розділу 2

Узагальнення та аналіз методів і методик вивчення особливостей національно-патріотичної свідомості дозволяють зробити наступні висновки:

1. У відповідності до завдань дослідження, об'єкту, предмету та концепції особистості ми вважаємо за доцільне використовувати суб'єктний підхід та напрацьовану базу психосемантичних методів дослідження.

2. У відповідності до даних аспектів, ми приходимо до того, що найкращими методами будуть саме використання методів психосемантичних досліджень. Зокрема використання методу вільних асоціацій Ч. Осгуда. Оскільки наше дослідження проходить в контексті національно-патріотичної свідомості, то це обумовлює специфіку слів-стимулів для створення та продукування асоціацій. Вільні асоціації допоможуть прояснити загальну картину досліджуваного явища.

3. Для перевірки статистичної значимості використано факторний аналіз.

4. Використання проєктивної малюнкової техніки «Заверши картину» та опитувальника О. Гори на визначення рівня національної ідентичності ми використовуємо для більш детального та заглибленого вивчення особливостей національно-патріотичної свідомості.

5. Використання описаних вище методів, дотримання послідовності даних етапів дослідження забезпечує вивчення компонентів теоретичної моделі національно-патріотичної свідомості в ранній дорослості.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

3.1. Вивчення консолідуючих ознак українського суспільства

3.1.1. Психосемантичний аналіз понять «Україна» та «Батьківщина»

Даний етап дослідження національно-патріотичної свідомості розрахований на визначення респондентами понять «Батьківщина» та «Україна» - їх ототожнення або розрізнення. Тобто визначення ознак за якими досліджувані формують уявлення про місце свого проживання і консолідацію/сепарацію етносу та нації у країні де вони проживають (за асоціативним експериментом Ч.Осгуда).

Варто відзначити, що працюючи над методикою не всі досліджувані змогли надати очікувану дослідником кількість асоціацій (по 10 на кожен методик). Таким чином наприкінці було отримано не тисячу асоціативних сегментів, а вісімсот дев'яносто шість. Де 437 асоціацій стосувались стимульного слова «Україна» і відповідно 459 - слова-стимулу «Батьківщина».

Аналізуючи та систематизуючи отримані дані за анкетною «Україна» (додаток А) та дані отримані за анкетною «Батьківщина» (додаток Б), ми мали змогу згрупувати за семантичною схожістю отримані асоціативні сегменти респондентів та визначити їх процент вживання у групі (табл. 3.1). Таких груп виявилось 10. Орім цього була визначено психосемантичний простір категоріального розподілу асоціацій (рис. 3.1).

Таблиця 3.1

Категоріальний розподіл асоціативних сегментів

Категорії	Асоціації	Вага
Мова (105)	Мова (28), солов'їна (3), рідна мова(6), українська мова (11), державна мова(8), діалекти (7), співуча	11.72%

	мова (2), заборона української мови (16), мовний конфлікт (13), «літери ї, і, та є» (1), розмовляє українською (1)	
Національна символіка (146)	Герб (48), тризуб (21), прапор (19), кольори прапору (блакитно-жовтий) (11), (червоно-чорний) (4), гімн (29), окремі рядки з гімну України (14)	16.29%
Усна народна творчість (118)	Приказки («баба з возу – кобилі легше», «як не з'їм то понадкушую», «багато й чорт яйця носить», «береженого Бог береже», «жаба цицьки дасть») (5), українські казки (37), вірші (21), рядки з віршів «джмелі над вишнями гудуть», човен пливе (2)», українська пісня (27), рядки з пісень «ніч яка місячна» (12), та інші (як у нас на Україні люди всі співучі..., Україно рідне серце свого сина я кладу тобі до ніг..., добрий ранок Україно, прокидайся вже нова) (3), міфічні персонажі (Котигорошко, Добриня) (2)	13.7%
Традиції та прийдешність поколінь (54)	Різдво (6), Купала (2), батьки (8), сім'я (17), родина (4), партнер (хлопець/дівчина) (4), діти (5), релігійність та обрядовість (вербна неділя, яблуневий спас, святніння паски) (3), патріархат (1), тепло батьківського дому (3)	6.03%
Гастрономічні вподобання (43)	Борщ (12), вареники (8), деруни (5), смачна їжа (9), їжа з печі (1), горілка (2), українська кухня (6), нездорова їжа (1)	4.8%
Чесноти (115)	Справедливі (18), добрі (13), щедрі (16), розумні (8), наївні (9), працелюбні (10), конформні люди (12), колабораціоністи (3), ненормативна лексика стосовно чеснот українців (14), звитяга (1), «менізнайомці» (1)	12.83%
Віра у краще майбутнє (42)	Зміни (18), нові обличчя (6), все буде добре (11), заробітна плата від 4\$ (2), покращення життя (3), новий рівень життя (3), жити по новому (1)	4.69%
Спільна історія, територія проживання (93)	Батьківщина (24), Україна (23), Запорізька Січ (2), Дике Поле (1), українці (5), міста країни (6), Київ (6), історичні постаті (князь Святослав, Б.Хмельницький, С. Петлюра, С. Бандера) (5), визначні історичні події (битва під Крутами, оборона Києва) (2), подорож (6), залізничне сполучення (2), рідна земля (6), ватчина (2), жовняри (1), харцизина земля (1), збої (1)	10.38%
Незадоволення владою. (75)	Ненормативна лексика, образливі слова, стосовно політичних діячів – В. Зеленський (16), В.Гройсман (8), П. Порошенко (12), «цирк на Банковій» (1), «підстава українського народу» (1), поплічники окупанта (4), «політична підстава» (1), егоїстична	8.37%

	верхівка (6), образливі слова щодо можновладців у ВР (7),	
Необхідність повсякчас відстоювати незалежність (105)	АТО (11), ООС (5). війна (21), гібридна війна (6), окупація (2), «втрачена незалежність» (1), захищаю (16), захищають (13), «виборює незалежність» (7), незламність духу (2), необхідно обороняти (21)	11.72%

За даними дослідження 96% респондентів (48 з 50 опитаних) вважають Україну своєю Батьківщиною. Досліджувані заповнюючи у різній послідовності анкети стверджували що вони вже заповнювали таку анкету, тобто сприймаючи «Україна» як синонім до слова «Батьківщина», або ж записували перехресними асоціаціями до кожної з запропонованих анкет (анкета «Україна», асоціації – “Вітчизна”, “Батьківщина”, “рідна земля”, і навпаки, анкета «Батьківщина», асоціації – “рідний край”, “рідна Україна”, “рідна земля” тощо).

Єдиним аспектом, що розрізняє ці два поняття є сприймання «України» у більш негативному соціально-політичному контексті (згадки про зловживання владою можновладцями, військовий конфлікт, аморальність та обмеженість громадян), у той час як «Батьківщина» сприймається як особистісне, а отже у більш позитивному руслі (культурне піднесення, затишок рідного вогнища).

Частим явищем є повторюваність, дублювання асоціацій респондента в обох анкетах (семантична схожість до 80%). Проте, чим вищий є рівень інтелектуальних здібностей, що проявляється у орфографічній, лексичній та семантичній грамотності, а також в загальній ерудованості (безпосереднє спілкування з досліджуваним під час проведення усього дослідження) тим різноманітнішим є синонімічний ряд яким оперує респондент. До того ж, такі особистості використовують неологізми або історизми для вираження власних думок “жовняри”, “звитяга”, “харцизна земля”, “збої”, “менізнайомці” тощо.

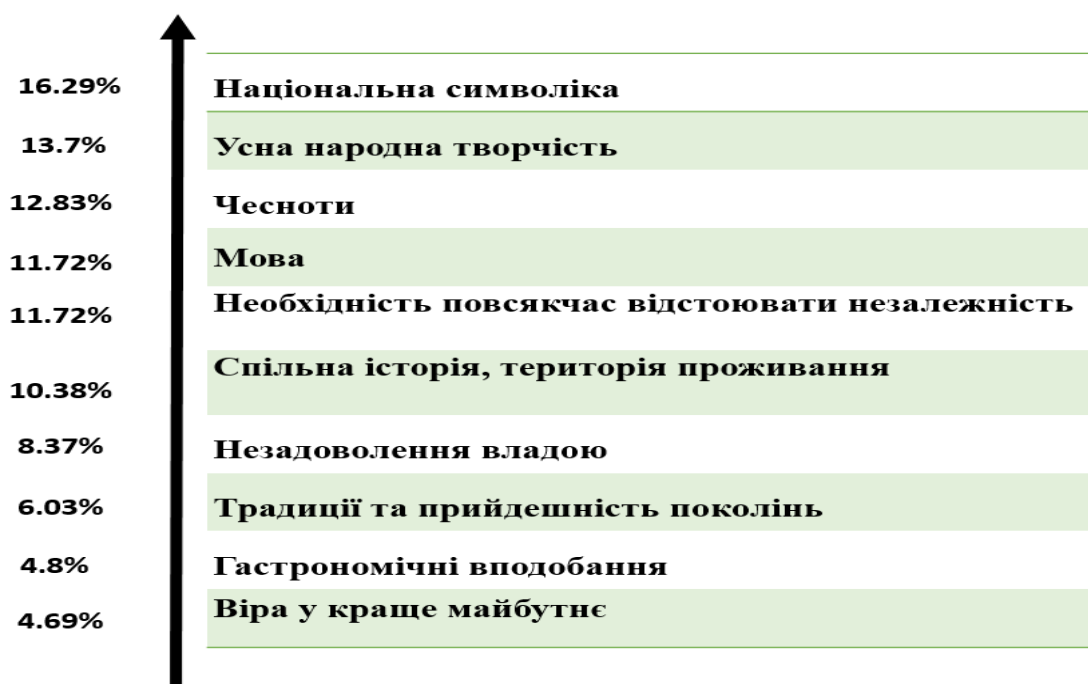

Рис. 3.1. Психосемантичний простір категоріального розподілу асоціацій

Цікавою особливістю є записи військовослужбовців на дану тематику. Кожен з них записуючи асоціації завжди вказував саме у першому рядку анкети «Україна» слова «Батьківщина/Вотчина», а в анкеті «Батьківщина» - «Україна».

У перших п'яти рядках (в різній послідовності обох анкет) вони вказували на потребу або необхідність захисту/ допомоги країні. Така ж тенденція прослідковувалась і в анкетах представників інших професій (здебільшого респондентів чоловічої статі), проте позиції змінилися – тепер дані асоціативні сегменти розташовані в останніх рядках анкет.

Таким чином для представників Північного регіону України характерне синонімічне використання понять «Україна» та «Батьківщина» з притаманним їм семантичним наповненням. Окремим аспектом слід зазначити прояв патріотизму, як розуміння необхідності захисту рідної держави і особистої готовності до цього.

3.1.2. Визначення характерних українському соціуму національно консолідуючих ознак

Визначеним спільним категоріям понять «Україна» та «Батьківщина» (табл. 3.1) респонденти мали можливість надати ранг значимості (від 1 до 10), того, що, як вони вважають, впливає на консолідацію їх не тільки як представників етносу, а як і представників нації (додаток В).

Виявилось, що респонденти найчастіше звертали увагу і робили вибір за п'ятьма групами ознак, а саме: *мова* (використання та звучання саме української мови), *усна народна творчість* (міфи, казки, пісні, вірші, приказки та прислів'я тощо), *спільна історія, територія проживання, традиції та прийдешність поколінь, необхідність повсякчас відстоювати незалежність* (від територіальної до особистої).

Таким чином, досліджуваними було визначено рейтинг консолідуючих ознак (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Рейтинг консолідуючих ознак

Категорія	Середнє рангове значення			Місце у рейтингу
	Жінки	Чоловіки	Загальне	
Мова	1,7	1,6	1,65	1
Усна народна творчість	2,9	2,96	2,93	2
Відстоювання незалежності	3,72	4,08	3,9	3
Спільність історії та території	4,4	4,48	4,44	4
Традиції та прийдешність поколінь	5,64	5,2	5,42	5

Отже, за наявними даними консолідуючим фактором українського соціуму перш за все виступає мова, її ранг становить 1,65 од. На другому місці, об'єднуючим фактором є усна народна творчість, її ранг – 2,93од.

Третє та четверте місце як чинники згуртування займають необхідність відстоювати незалежність, як країни так і власну, та спільність історії та території (3,9 та 4,44 од. відповідно), тобто перш за все чинники, які формують націю, як цілісну структуру.

П'яте місце в рейтингу консолідуючих ознак займають традиції та прийдешність поколінь, тобто те, що створює інкультурацію особистості, а отже і культурну трансмісію цілої нації.

На нашу думку такі результати пояснюються загальноісторичними механізмами формування суспільства, суспільного устрою, а отже впливають і на становлення суспільної свідомості, зокрема і національно-патріотичної.

3.2. Визначення національних стереотипів, як складової національно-патріотичної свідомості

Задля вивчення національних стереотипів досліджуваним було запропоновано описати якості типового українця (у кількості 25), як представника своєї нації. Проте, не всі респонденти змогли впоратись з поставленою задачею і як наслідок отримано не 1 250, а всього 881 якість.

Отримані якості були згруповані за синонімо-семантичним рядом і частотою повторів - найчастіше вживані характеристики. Таким чином ми отримали узагальнені уявлення образу типового українця (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Узагальнені уявлення образу типового українця

Категорії	Асоціації	Вага
Наявне почуття гумору (48)	смішливий, посмішка, веселість, жартівливий, з почуттям гумору, любить анекдоти, любить пранки, може посміятися з проблем	5.44%
Хоробрий (49)	сміливий, козак, звитязливий, відчайдушний, не має страху, зустрічає біду відкрито, не ховається від чогось/когось, завжди сміливо йде вперед, не	5.56%

	знає збентеження перед небезпекою, розумно-хоробрый	
Любить поїсти (47)	ситний, зайва вага, м'ясоїд, любить жирну їжу, салоїд, любить картоплю, одутлуватий, страждає на ожиріння, доїдає все до останньої крихти, перебірливий у їжі	5.33%
Егоїстичний (46)	окрім себе нічого не знає, егоїст, моя хата з краю, цінує лише себе, не зважає на інших, думає про себе, власну вигоду, може нашкодити іншим на користь собі, уважний до того, тих деталей, котрі передусім стосуються його	5.22%
Працьовитий (33)	працьовитий, має господарство, стахановець, якісно робить що від нього вимагається, работяга, часто препрацьовує, скрупульозно виконує роботу, працює понаднормово, згогден брати додаткові обов'язки	3.75%
Любить свою сім'ю (46)	поважає та любить батьків, патріархальний, цінує родинні зв'язки, робить все, щоб утримати сім'ю, схильний до гіпер-опіки, намагається порадувати близьких, сім'я на першому місці	5.22%
Невпевнений у собі (44)	занижена самооцінка, нерішучий, озирається, не впевнений в собі, озирається на дії інших, не діє без підказки або схвалення інших	4.99%
Кмітливий (39)	розумний, з глухого кута знайде вихід, може втрутитися як припече, має 1000 і 1 варіант дій у заплутаній ситуації, вміє застосовувати речі не за призначенням, але доречно, ерудований, практично і теоретично підкована особистість, може придумати як полагодити те, що не лагодиться	4.43%
Вірний (53)	вірний, вміє тримати слово, обіцянки, вміє дружити, не потерпить зради, вірний своєму слову і дії, вірний країні, вірний протязі, вірний народові	6.01%
Бідний (58)	економить, нічого не має, фінансово безграмотний, як отримає так і втратить, не вміє інвестувати, накопичувати, не цінить того що має, ставить матеріальний добробут вище за все, втрачає це саме все, нераціональне розподіляє здобуте	6.58%
Щирий (48)	Щирий, відкритий, відкритий душею і серцем, правдолюб, говорить те що думає і робить те що говорить, не терпить брехню, зневажає за нещирість	5.44%

Конформний (55)	створює собі ідола, відмовляється від власної думки, соціально залежний, слідує за більшістю, є вівцю, а не пастухом, відмовляється від своєї думки на користь більшості, залежний від інших людей, шукає лідера в іншому	6.24%
Лінивий (49)	лінивий, робить все щоб нічого не робити, зайвий раз і пальцем не поврухне/не підніметься з крісла/головою не ви все, перекладає роботу на інших, робить все абияк або якісно, щоб потім не перероблювати, активізується тільки під дедлайни, прокрастинація хронічно	5.56%
Подвійні стандарти (57)	демонстративність, що не відповідає дійсності, надмірний патріотизм, але не патріоти, дивляться на Зх, і одночасно на Сх., мають гривні, а хочуть долари, хата з краю, але все про всіх знаю і т.д., від інших вимагає, але сам робить все халтурно, говорить гідоту поза очі	6.47%
Жадібний (48)	хоче більше аніж має, нічим не ділиться, жадюга, так просто нічого не дає, і нічого не робить, увесь час накопичує щось, що їй не потрібно	5.44%
Хвалько (51)	любить похизуватися, хвастун, хвалько, намагається ствердитись за рахунок інших, принижуючи їх гідність, і виставляє себе краще	5.79
Консервативний (60)	Ультраконсервативний, дрімучі погляди, що застуляють нові шляхи, йде тільки протореними тропами, давка авторитетами	6.81%
Емоційний (42)	нестриманий, вибуховий, полярно реагує на одне й те саме, не контролює емоції і дії, емоційний, реагує як вулкан	4.77%

Статевих відмінностей не було виявлено. Проте, інтелектуальний рівень досліджуваних був продемонстрований у кількості наданих характеристик – чим він вищий тим більше і за кількістю і за якістю неповторюваних, оригінальних якостей досліджувані змогли вказати “ультраконсервативний”, “екстернальність”, “подвійні стандарти” або вказати на неповторювані синоніми “одутлуватий”, “дрімучі погляди” тощо. Таких респондентів є 24% від загальної кількості (12 з 50 досліджуваних).

Опісля цього респонденти наділили за 10 бальною шкалою кожену групу значенням того наскільки дана якість відповідає характеристиці українця.

На основі факторно-семантичного поля, що представлено на рис.3.2., та результатів факторизації матриці «сучасні українці X якості типового українця» ми проаналізували отримані дані.

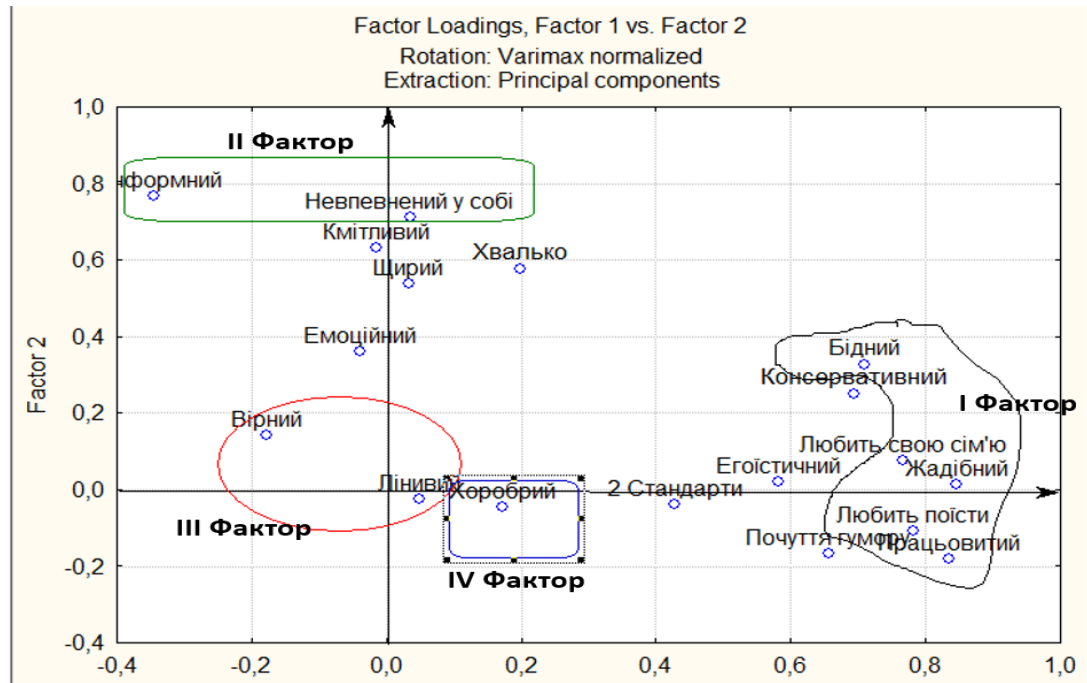

Рис. 3.2. Факторно-семантичне поле сприймання українцями типових ім якостей.

У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилося 4 фактори, які пояснюють 64,36 % дисперсії (рис. 3.3).

Value	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	5,255253	29,19585	5,25525	29,19585
2	3,007472	16,70818	8,26272	45,90403
3	1,920961	10,67200	10,18369	56,57603
4	1,402805	7,79336	11,58649	64,36939

Рис. 3.3. Вихідна матриця з факторами дисперсії

Найтісніше корелюють з *першим* фактором (власне складають його основу) такі конструкти як Жадібний (0,84), Працьовитий (0,83), Любить поїсти (0,78), Любить сім'ю (0,76) і Бідний (0,70) (рис. 3.4). Семантичне наповнення такого фактору пояснює зв'язок уявлень матеріального доброту з уявленнями про ощадливість, певну дріб'язковість, можливість задоволення

базових потреб – у їжі та воді. А також підкреслює цінність сімейних відносин у забезпеченні оптимального рівня життя. Даний фактор пояснює 29,19% дисперсії.

Variable	Factor Loadings (Varimax normalized) (Вихідн Extraction: Principal components (Marked loadings are > ,700000)			
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
Хоробрий	0,173064	-0,046869	-0,115847	0,796890
Почуття гумору	0,656572	-0,167377	0,346361	0,224283
Любить поїсти	0,781867	-0,108302	-0,108207	0,215828
Егоїстичний	0,582159	0,019970	-0,372853	0,444395
Працьовитий	0,835916	-0,181810	-0,103454	-0,021424
Любить свою сім'ю	0,766438	0,074941	-0,383868	0,045934
Невпевнений у собі	0,035839	0,711286	0,209004	-0,086461
Кмітливий	-0,014482	0,632906	0,486618	-0,119974
Вірний	-0,177875	0,141646	0,723307	0,036452
Бідний	0,709106	0,328082	0,112197	0,305133
Щирий	0,033057	0,537170	-0,134686	0,048333
Конформний	-0,344836	0,768904	0,140999	0,158655
Лінивий	0,049334	-0,024505	0,872576	-0,060399
2 Стандарти	0,427826	-0,039356	0,417827	0,606049
Жадібний	0,846905	0,014691	-0,007226	-0,176559
Хвалько	0,199828	0,577647	-0,121792	0,237337
Консервативний	0,694634	0,248671	0,090546	0,250158
Емоційний	-0,039575	0,360989	0,001864	0,656414
Expl. Var	4,780145	2,523167	2,255488	2,027690
Prp. Totl	0,265564	0,140176	0,125305	0,112649

Рис. 3.4. Таблиця навантажень за окремими факторами

Другий фактор (16,70% дисперсії) складають Невпевненість у собі (0,71) та Конформність(0,76%). Даний фактор, на нашу думку узагальнює стереотипність мислення про неспроможність українців самостійно приймати рішення, бажання мати сильного і вольового лідера за яким захочеться іти, тобто створити собі образ, кумира на якого можна перекласти особисту відповідальність.

У системі координат, які задані цими двома факторами, що пояснюють 45,90% дисперсії, розміщуються всі інші якості. Утворений факторно-семантичний простір моделює насамперед кореляційні зв'язки решти факторів із двома основними.

Третій фактор (10,67% дисперсії) – Лінивий (0,87) та Вірний (0,72). Що, можливо, узагальнюють уявлення про небажання знаходити собі нові проблеми і вирішувати їх.

Четвертий фактор (7,79% дисперсії) – Хоробрий (0,79). Такий конструкт може бути уособленням здатності дати відсіч і постояти за себе, своєю сім'ю.

Отже, провівши факторне дослідження національних стереотипів на самосприйняття і самоствавлення сучасних українців було виявлено, що для українців як для нації характерна як самокритика так і самосхвалення (характеристика негативних та позитивних якостей відповідно).

Окремим аспектом варто відмітити важливість сімейного та особистісного добробуту, можливість забезпечити себе та свою сім'ю найнеобхіднішим. Але варіція економічної некомпетентності, перебільшеної економії може призвести до зворотнього.

Також, зрозумілим стає бажання «перекладання відповідальності» з себе на іншу людину, що пояснює зв'язок другого і третього фактору Лінивий та Невпевнений.

Тож типовими якостями для українця є піклування про близьких, бажання створити для себе добробут, перекладання власної відповідальності на інших, непевність у собі, небажання вирішувати спірні питання, але за виникнення критичних ситуацій «типовий українець» здатен до мобілізації внутрішніх та зовнішніх ресурсів для їх вирішення або усунення.

3.3 Дослідження національних почуттів та настроїв

Дослідження національних почуттів та настроїв у структурі національно-патріотичної свідомості обумовлено дослідженням образу «України».

Адже, перш за все даний образ поєднує національне поняття «Україна» – як державне утворення, що має власну територію, історію і культуру, та патріотичне уявлення про рідну землю, як таку що люблять, тепло до неї відносяться і готові захищати.

По друге, комплексний аналіз психосемантичної проєкції несвідомого в малюнку та роз'яснення, тлумачення автором зображеного дозволяє відтворити образ об'єкту у свідомості респондента попутньо розкриваючи ірраціональні сегменти психіки, зокрема національні настрої та почуття.

Аналіз малюнків та вербальних висловлювань досліджуваних дозволив виокремити три основні типи образу України в свідомості респондентів:

- позитивний;
- нейтральний;
- негативний.

Критеріями виокремлення згаданих типів є такі характеристики:

- предмети і істоти, що зображені на малюнку (кількість предметів і істот, де вони зображені на малюнку, їх привабливість і особиста значимість);
- кольори, які досліджуваний використав при роботі (кількість кольорів, які кольори домінують; поєднання кольорів);
- загальний емоційний стан досліджуваного під час виконання малюнку і в ході бесіди з дослідником (роботу виконує охоче чи неохоче, ретельно чи недбало, які емоції домінують);
- спонтанні коментарі досліджуваного під час роботи над малюнком та вербальні висловлювання в ході бесіди (кількість вербальних висловлювань, що саме із зображеного коментує досліджуваний, характер висловлювань) (додаток Г).

Ознаками позитивного образу України у свідомості досліджуваних слугують такі характеристики:

- рослинний і тваринний орнамент, зображення усміхнених людей (жінок і чоловіків) та рукостискань;
- наявність нейтральних чи позитивних емоцій під час малювання та у ході бесіди з дослідником;
- позитивні вербальні коментарі малюнка.

Малюнки досліджуваних, які мають позитивний образ України, представлені у додатку Е.

Про нейтральний образ України у національно-патріотичній свідомості свідчать такі характеристики:

- позначення на малюнку переважно типової, стереотипізованої символіки: тризуба, прапора, рушника;
- використання, зазвичай, національних кольорів (блакитного у поєднанні з жовтим та червоного у поєднанні з чорним);
- акцент на зображенні рельєфу країни – позначення гірської місцевості, моря, лісів і т.д. або на зображенні визначних загальновідомих споруд;
- відсутність яскраво виражених позитивних або негативних емоцій у досліджуваного під час виконання роботи;
- нейтральні вербальні висловлювання

Малюнки досліджуваних, які мають нейтральний образ України, представлені у додатку Ж.

Ознаками негативного образу України у національно-патріотичній свідомості є такі характеристики:

- зображення на малюнку предметів і істот, що мають негативну семантику (вороже налаштовані або сумні жіночі та чоловічі обличчя, подертий одяг, закривавлені руки, кров, сліди від куль, відірвані частини тіла, зброя, ланцюги, мотузки, шипи);
- переважання холодних, темних кольорів;
- переважання негативних емоцій (сум, роздратування, відраза);
- негативно забарвлені вербальні коментарі («напищені нічого не варті люди»; «забагато пафосу, воно (про людей у третій відміні) того не варті» «сором і біль України... мій біль» «то є Мордор»).

Малюнки респондентів, які мають негативний образ України, представлені у додатку И.

Проведене емпіричне дослідження дозволило виокремити особливості образу України в національно-патріотичній свідомості українців віку ранньої дорослості.

В ході дослідження було помічено, що існують статеві та професійні відмінності у чуттєвому сприйманні рідної країни.

Зокрема, жінки схильні у своїх малюнках деталізувати мініатюрні його елементи, зачасту використовують рослинний орнамент. І є вкрай послідовними у використанні гамми кольорів – вони між собою органічно поєднуються та відповідають особистим вподобанням «симпатія-нейтралітет-антипатія». Чоловіки є більш емоціно-нестабільними, вони або використовують вкрай мінімалістичний набір кольорів, або малюють усіма наявними – у хаотичному порядку. Застосунок їх кольорів є вкрай абсурдним і не відповідає емоційно-естетичному вибору «симпатія-антипатія».

Представники технічних професій (програмісти та айтишники) визначають особливості кольору – його інтенсивність та яскравість (пробні нариси біля самого малюнку) та можливості гумки, пояснюючи це тим, що вони «...мають мати шляхи для відступу...». Тобто виправити ту чи іншу деталь без пошкодження якості самого зображення.

Представники творчих професій відчували потребу у називанні свого малюнку, підписі авторства. Незважаючи на анонімність та загально-статистичний характер дослідження, про який вони були попереджені, *кожен* з респондентів цієї професії підписав зображення або явно, або його авторство заховане у самому малюнку як його елемент.

86% опитаних (43 респонденти) роблять акцент на місці свого проживання – області України, з якої вони родом, однак наповнюють об'єктами й інші частини контуру карти. Досліджувані майже не заповнюють простір навколо карти країни. Що говорить про акцентуацію внутрішньої сфери та зосередженості на ситуації в середині країни. Виключенням є

схематичне зображення стрілок-напрямів руху (роз'єднання країни на західну та східну частину, або напрямок міграції людей).

За кожним елементом зображення є певний емоційно-оціночний аспект. Респонденти використовують при інтерпретації своїх малюнків здебільшого власні спогади про події, місця, людей, або висловлюють свою думку стосовно ситуації яка склалася у тій чи іншій частині України.

Результати дослідження образу України представлені у табл 3.4

Таблиця 3.4

Результати дослідження образу України

Стать досліджуваних	Тип образу України		
	<i>Позитивний</i>	<i>Нейтральний</i>	<i>Негативний</i>
Жінки	14% (7)	4% (2)	32% (16)
Чоловіки	12% (6)	8% (4)	30% (15)
Всього	26 % (13)	12% (6)	42% (31)

Таким чином, для представників Північного регіону України віком ранньої дорослості здебільшого характерне негативне сприймання власної країни і є не комфортним та безрадісним перебуванням на її території.

3.4 Аналіз рівня національної самоідентичності

Даний етап дослідження спрямований на визначення рівня сформованості національної самоідентичності (використана методика О.Гори).

Оскільки автор методики виділив у формуванні національної ідентичності три основних компонента: когнітивний, афективний (емоційно-оціночний) та конативний (поведінковий) було досліджено саме їх.

Критерієм сформованості національної самоідентичності є рівень значимості або ступінь вираженості ознаки того чи іншого компонента у досліджуваного.

Досліджуючи рівень когнітивної складності було виявлено, що для респондентів як для представників української політичної нації є обов'язковими такі культурні ознаки як мова, державна символіка та основні державні традиції (табл. 3.5), що свідчить про усвідомлення об'єднуючої основи нації.

Таблиця 3.5

Консолідуєчі фактори

Стать	Мова	Державна символіка	Основні традиції
Чоловіки	23 (46%)	22 (44%)	20 (40%)
Жінки	25 (100%)	17 (34%)	15 (30%)
Разом	48 (96%)	39 (78%)	35 (70%)

Окремо слід зауважити, що досліджуючи цілісність знань про націю, її історію, культуру було встановлено, що для респондентів одними з найбільш значимих історичних постатей які сприяли створенню української нації та культури виступили Т. Г. Шевченко, Л.П. Косач (Леся Українка), І.Я.Франко. Їх прізвища в анкетах респондентів зустрічались найчастіше при заповненні блоків як історичного так і культурного спрямування, а саме: Т. Г. Шевченко – 47 (94%), Л.П. Косач (Леся Українка) 45 (92%), І.Я. Франко 41 (82%). При вказуванні інших значимих історичних діячів показники частотності зменшуються і відбувається поділ відомих постатей за вище вказаними блоками.

До блоку діячів які сприяли становленню української нації респонденти включили Б. Хмельницько (31 анкет, 62% заповнених анкет), М. Грушевський (25 анкет, 50%), В.Чорновіл (21 анкет, 42%), князь Володимир Великий та

Г.Сковорода (по 19 анкет, 38%), Р. Шухевич (18 анкет, 36%), С. Петлюра (17 анкет, 34%), С. Бандера (15 анкет, 30%), С. Корольов (7 анкет, 14%) І. Мазепа (6 анкет, 12%). Інші постаті зустрічалися 4-3 рази, тобто 8-6% заповнених анкет (княгиня Ольга, В. Стус, В. Сікорський, Є. Коновалець тощо). Оригінальними, такими що присутні лише в 1 екземплярі є прізвища С. Параджавнова та митрополита А.Шептицького.

До блоку діячів які сприяли становленню української культури респонденти включили Л. Костенко (39 анкет, 78%), І. Котляревського (36 анкет, 72%), М. Драгоманова (32 анкет, 64%), О. Довженка (28 анкет, 56%), М.Коцюбинського (19 анкет, 38%). Саме в цьому блоці, на відміну від першого згадуються і сучасники Б. Ступка, С. Вакарчук, брати Капранови, О. Скрипка, Ю. Іздрик, С. Жадан, І. Карпа. Їх прізвища зустрічаються 4-3 рази, тобто 8-6% заповнених анкет. Оригінальними, такими що присутні лише в 1 екземплярі є прізвища Ю.Журавля та Р. Лижичко.

Дані свідчать, що досліджувані оперують знаннями про історію та особливості культури української нації. Про основні історичні події і діячів різних епох.

Проте, незважаючи на це, лише 35 досліджуваних з 50 (70%) змогли вказати на особливості української нації – те, чим вона є особливою та відрізняється від інших націй. Зокрема, «менталітет», «терплячість», «неоднозначність історії», «милозвучність мови», «прагнення незалежності від чужої думки», «саможертвність», «мінливість і посітйна нестійкість», «козацький рід», «культурна автентичність» і т.д.

Важливим фактором є сприйняття себе частиною нації - її громадянином. Відповідаючи на запитання до яких спільнот респондент міг би сказати «ми», «наші» було визначено, що ідентифікація своєї національності займає третє місце на одному щаблі з однокурсниками (як теперішніми так і колишніми). На перших двох позиціях є зближеність з родиною та друзями відповідно (рис. 3.5).

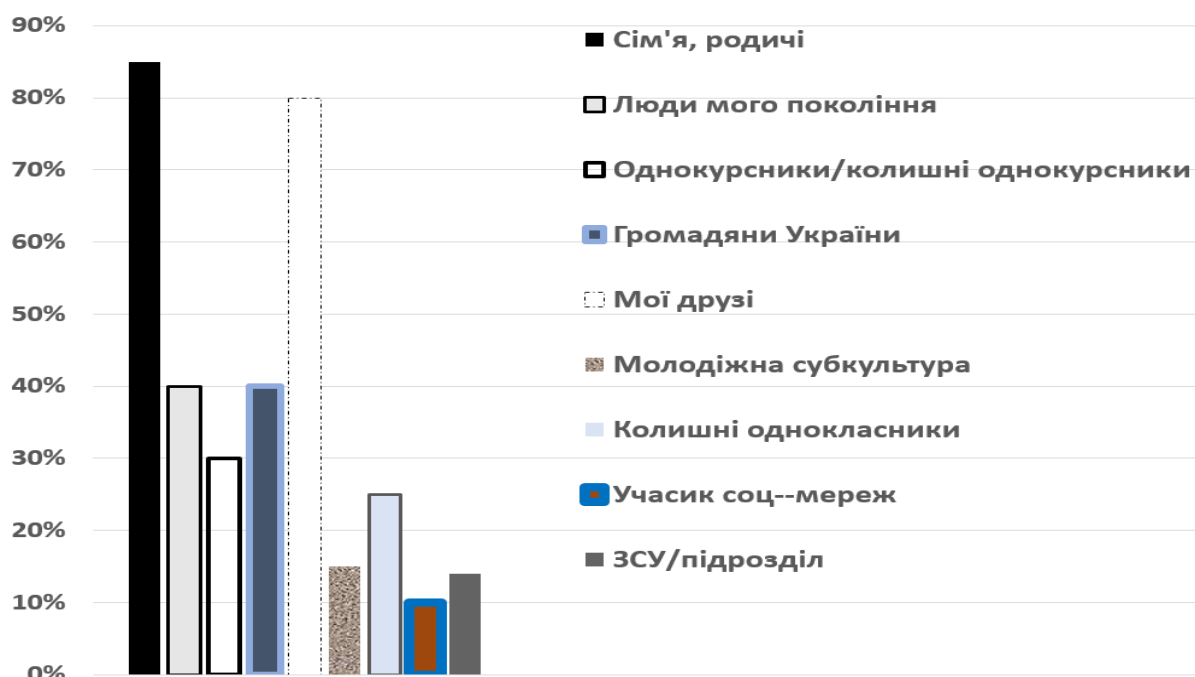

Рис. 3.5. Показники самоідентифікації досліджуваних

Важливою особливістю є те, що *всі військовослужбовці*, котрі проходили дослідження у різний час та незалежно один від одного окремим пунктом від руки дописали спорідненість і близькість з такою групою як «ЗСУ» (х3), «військовий підрозділ», «військова частина» (х2), «побратими та посестри з АТО», «мої військові товариші», «УБД-шники».

Вивчаючи *афективний компонент*, тобто емоційно-оціночне ставлення до своєї нації варто вказати про розрізнення в емоційному ставленні досліджуваних до виразів «Я - українець» та «Я - громадянин України» (додаток К). Ми вважаємо що такі результати спричинені семантичним наповненням виразів від національної та патріотичної наповненості до глибини та ширини понять.

Проте спільне таке як високі показники за шкалами «Патріотизм» та «Бажання щось змінити» говорять про суб'єктивне неприйняття дійсності та готовність до дій на користь Батьківщини..

Саме тому, вкрай суперечливим є наступні результати. Готовність змінити громадянство при першій нагоді виявили 12 респондентів (24%), вагаються – 23 респондента (46%), і лише 15 (30%) у будь-якому випадку залишаться в Україні.

Але вони досить чітко перегукуються з питанням про важливість національності. Адже 10 респондентів (4%) не вважають національність важливою рисою, у той час як – 30 досліджуваних (60%) частково погоджуються зі значущістю цієї риси, і ті самі 18 респондентів (36%) згодні з тим, що бути громадянином України для них дійсно важливо.

На *конативному спектрі* національної ідентичності були досліджені поведінкові прояви національної приналежності. Зокрема, 28 досліджуваних (56%) проявили готовність за доречного випадку підкреслити приналежність до української нації своїм зовнішнім виглядом. Окрім цього, 15 анкетованих (30%) вказали на важливість демонстрування своєї національної приналежності і іншими способами (слідуванням українським традиціям, святкування свят, декоративно-прикладне мистецтво, використання українських приказок та прислів'їв, придбання продуктів українського виробництва та видавництва і т.д.), частково прийняли їх позицію 25 досліджуваних (50%) «чекаючи слушної і доречної нагоди для цього». І 10 респондентів не вважають за потрібне це робити (20%).

Спілкуються у повсякденному житті українською мовою 20 досліджуваних (40%), прагнуть до цього, або використовують при офіційному спілкуванні – 28 досліджуваних (56%), і лише 2 (4%) принципово не спілкуються нею. Варто зазначити, що один з них також принципово заповнював анкету російською мовою, зазначивши на полях про володіння і знання української.

Той самий досліджуваний також вказав і про небажання відстоювати інтереси свого народу при міжнаціональній суперечці, інші досліджувані

вказали у цьому питанні, «та, завжди» - 18 (36%), «інколи, залежить від ситуації» - 31 (62%).

Отже, з вищенаведених даних, можна стверджувати, що рівень когнітивної складової національної ідентичності знаходиться на рівні вище середнього, адже більшість респондентів визначили об'єднуючу основу нації, вказали на характерні риси представників своєї нації, знають її історію, традиції, культуру, проте національна приналежність для них є не надто актуальною.

Афективна складова національної ідентичності має вкрай суперечливий характер, адже почуття приналежності до нації дійсно присутнє, але суб'єктивна значимість даного явища незначна, і є важливою менш ніж для половини досліджуваних (30%). А даний аспект свідчить про невисокий (нище середнього) рівень сформованості емоційно-оціночної складової національної ідентичності

Рівень сформованості конативної складової є найвищим серед усіх. Адже, більша частина досліджуваних хоч і ситуативно, але демонструє власну національну приналежність – від зовнішніх проявів до готовності відстоювати інтереси свого народу на міжнаціональному рівні. Саме тому, через наявність ситуативності, необхідності додаткових умов ми можемо говорити виключно про середній рівень діяльнісно-поведінкового компоненту.

Оскільки, всі три сегменти національної ідентичності перебувають на різних рівнях розвитку, ми не можемо говорити про однозначний рівень сформованості національної ідентичності сучасних українців. Проте, цілком припускаємо, що він знаходиться в динаміці – прогресу до вищої ланки середнього рівня, або регресу до нищої ланки середнього рівня.

Висновки до розділу 3

На основі результатів проведеного емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Для представників Північного регіону України характерне синонімічне використання понять «Україна» та «Батьківщина» з притаманним їм семантичним наповненням. Що підтвердило гіпотезу про наявність національно-патріотичної свідомості у сучасних українців.

2. Значимим консолідуючим фактором українського соціуму перш за все виступає мова, а також як один з її проявів - усна народна творчість, наступними як чинники згуртування є необхідність відстоювати незалежність, як країни так і власну, та спільність історії та території, тобто ті які формують націю у цілісну структуру. І останнім з важливих факторів є той, що створює інкультурацію особистості, а отже і культурну трансмісію цілої нації – це традиції та прийдешність поколінь.

3. Досліджуючи національні стереотипи на самосприйняття і самоставлення було виявлено, що для українців як для нації характерна як самокритика так і самохвалення (характеристика негативних та позитивних якостей відповідно).

4. Стереотипно для «українця» є важливим піклування про близьких, бажання створити для себе добробут, перекладання власної відповідальності на інших, непевність у собі, небажання вирішувати спірні питання, але за виникнення критичних ситуацій «типовий українець» здатен до мобілізації внутрішніх та зовнішніх сил для їх вирішення таких ситуацій.

5. Було виявлено, що досліджувані акцентують увагу та зосереджуються на ситуації в середині країни. Зокрема для них властиво робити акцент на місці свого проживання – області України, з якої вони родом, та майже не заповнювати простір навколо карти країни.

6. За кожним елементом зображення стоїть емоційно-оціночний аспект (здебільшого власні спогади про події, місця, людей, або думку стосовно ситуації яка склалася у тій чи іншій частині України).

7. Проведений аналіз малюнків та коментарів досліджуваних дозволив встановити що для представників Північного регіону України віком ранньої дорослості здебільшого характерне негативне сприймання власної країни і є не комфортним та безрадісним перебуванням на її території.

8. Було досліджено рівень сформованості складових національної ідентичності як структури національно-патріотичної свідомості. І виявлено:

- рівень когнітивної складової національної ідентичності українців знаходиться на рівні вище середнього;

- афективна складова національної ідентичності має невисокий (нище середнього) рівень сформованості;

- конативна складова має середній рівень сформованості

9. В цілому, рівень сформованості національної ідентичності сучасних українців знаходиться в динаміці – прогресу до вищої ланки середнього рівня, або регресу до нищої ланки середнього рівня.

10. Національно-патріотична свідомість сучасних українців перебуває у розвитку. Що спростувало нашу гіпотезу про її сформованість у свідомості сучасних українців.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічне дослідження національно-патріотичної свідомості сучасних українців дали можливість зробити наступні висновки:

1. Здійснювався теоретичний аналіз наукових джерел досліджень нами було охарактеризовані структурні компоненти національно-патріотичної свідомості, а саме:

- Національна самоідентифікація, тобто усвідомлення представниками соціально-етнічної спільності своєї національної приналежності;
- Уявлення про етноконсолідуючі та етнодиференціюючі ознаки;
- Самосприйняття і самоствавлення;
- Національні почуття і настрої;
- Національні стереотипи.

Патріотизм у даному випадку є базовою складовою національної самосвідомості народу, що виражається в почутті любові, гордості та відданості своїй Вітчизні, її історії, культурі, традиціям і побуті, в почутті морального обов'язку в його захист і визнання самоцінності інших людських спільнот і їх права на самобутність і існування без конфронтації один з одним.

2. Було встановлено залежність розвитку національно-патріотичної свідомості сучасних українців від розвитку особистості (онтологічного, соціального, культурного, політично-економічного, особистісного аспектів і т.д.) з виділенням структурних компонентів, як основу теоретичної моделі для даної проблематики.

Також у понятійно-логічній схемі наочно відображений взаємозв'язок даних структурних компонентів, а також вплив окремих умов на видозміну національно-політичної свідомості.

3. На основі методологічного аналізу визначено методи дослідження національно-патріотичної свідомості сучасних українців, зокрема обґрунтовано необхідність використання психосемантичних методів та

методик, передусім тих методик, що дозволяють використовувати наявний семантичний потенціал досліджуваних – їх істинні уявлення та переконання («Асоціативний експеримент» Ч. Осгуда, факторний аналіз, проєктивна методика «Заверши картину» та опитувальник О.Гори «Рівня національної ідентичності»).

4. Для представників Північного регіону України характерне синонімічне використання понять «Україна» та «Батьківщина» з притаманним їм семантичним наповненням. Що підтвердило наявність національно-патріотичної свідомості у сучасних українців.

5. Значимим консолідуючим фактором українського соціуму перш за все виступає мова, а також як один з її проявів - усна народна творчість, Наступними як чинники згуртування є необхідність відстоювати незалежність, як країни так і власну, та спільність історії та території, а також традиції та прийдешність поколінь. Що свідчить про часткове усвідомлення національноконсолідуючих ознак.

6. Стереотипно для «українця» є важливим піклування про близьких, бажання створити для себе добробут, перекладання власної відповідальності на інших, непевність у собі, небажання вирішувати спірні питання, але за виникнення критичних ситуацій «типовий українець» здатен до мобілізації внутрішніх та зовнішніх сил для їх вирішення таких ситуацій. Що повністю підтверджує наше припущення щодо самоставлення сучасних українців.

7. Було виявлено, що досліджувані акцентують увагу та зосереджуються на ситуації в середині країни. Проведений аналіз малюнків та коментарів досліджуваних дозволив встановити що для представників Північного регіону України віком ранньої дорослості здебільшого характерне негативне сприймання власної країни і є не комфортним та безрадіним перебуванням на її території, що спростувало наше припущення про амбівалентність національних почуттів та настроїв.

8. Було досліджено рівень сформованості складових національної ідентичності як структури національно-патріотичної свідомості. І виявлено: рівень когнітивної складової національної ідентичності українців - вище середнього; афективна складова має невисокий (нище середнього) рівень сформованості; конативна складова має середній рівень сформованості

9. В цілому, рівень сформованості національної ідентичності сучасних українців знаходиться в динаміці – прогресу до вищої ланки середнього рівня, або регресу до нищої ланки середнього рівня. Дані аналізу свідчать про спростування гіпотези – високого рівня сформованості національної ідентичності.

10. Національно-патріотична свідомість сучасних українців перебуває у розвитку, що спростувало нашу гіпотезу про її сформованість у свідомості сучасних українців. І, в цілому, можна говорити лише про часткове підтвердження нашого припущення – було визначено, що дійсно для сучасних українців віку середньої дорослості характерна орієнтація на сімейні цінності та усвідомлення себе в образі героя, захисника.

11. Розвиток національно-патріотичної свідомості є вкрай нерівномірним, і як продемонструвало дослідження має негативно забарвлений характер у емоційно-оціночній сфері, що надалі може призвести до регресу рівня національної ідентичності, а отже і рівня готовності до захисту держави, на території якої проживають респонденти, тобто зменшення рівня патріотизму

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у застосування отриманих результатів у прогнозуванні розвитку національно-патріотичних настроїв та у просвітницькій роботі відповідних органів та служб, зорієнтованій на розвиток і консолідацію сучасних українців з подальшим моніторингом результативності такої роботи, а також визначення шляхів та методів як конструктивного так і деструктивного впливу на становлення національно-патріотичної свідомості українців в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Н.В. Особенности идентичности руководителей как фактор успешности коллектива. // Вестник Моск. гос. гуманитар. ун-та. Педагогика и психология. – 2009. – 420 с.
2. Артемьева Т. Н. Методологический аспект проблем способностей / Т. Н. Артемьева. – Москва: Наука, 1978. – 302 с.
3. Арутюнова А. Культура жизнеобеспечения и этнос. Опыт этнокультурологического исследования / А. Арутюнова. – Ереван: Ереван, 1983. – 319 с.
4. Асмолов А. С. Как рождается гражданская идентичность в мире образования: От феноменологии к технологии / А. С. Асмолов, О. А. Карабанова, Т. Д. Марциновская. – Москва, 2011. – 339
5. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – Москва: Логос, 2002. – 328 с.
6. Белянин В. П. Психолингвистика / В. П. Белянин. – Москва: Мысль, 2004. – 138 с.
7. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – Москва: Прогресс, 1986. – 361 с.
8. Бороздина Л. В. Теоретико-экспериментальное исследование самооценки / Л. В. Бороздина. – Москва: МГУ, 1999. – 250 с.
9. Бороздина Л. В. Уровень притязаний: классические и современные исследования / Л. В. Бороздина. – Москва: Акрополь, 2011. – 322 с.
10. Бороноев А. Характер народа и судьба страны / А. Бороноев, П. Смирнов. – СПб: Питер, 1992. – 180 с.
11. Васильевич А. П. Исследование лексики в психолингвистическом эксперименте / А. П. Васильевич. – Москва: Смысл, 1987. – 211 с.
12. Вольнянов Д. В. Ценностное отношение в системе философского знания / Д. В. Вольнянов. – Москва, 1985. – 186 с.

13. Гегель Г. В. Феноменология духа / Г. В. Гегель. – СПб: Наука, 1992. – 444 с.
14. Гегель Г. В. Философская пропедевтика / Г. В. Гегель. – Москва: Мысль, 1971. – 300 с.
15. Горбунова В.В. Проблемы дослідження імпліцитних теорій// Соціальна психологія. – №4 (30). – 2008. – С. 17-28.
16. Гостев А. А. Патриотизм как духовно-нравственное качество личности / А. А. Гостев. – Москва: ИП РАН, 2012. – 218 с.
17. Гречаный О. В. Аксиологический аспект философии / О. В. Гречаный. – Л, 1989. – 206 с.
18. Грицкевич А. П. Борьба за Украину 1918-1921 / А. П. Грицкевич. – Минск, 2011. – 259 с.
19. Гусева, А. Г. Особенности восприятия своей внешности студентами // Вопросы психологии познания людьми друг друга и самосознание. –Краснодар: КГУ, 1977. С. 52—56.
20. Дука, А. Я. Воспитание интереса к физической культуре и развитие самосознания в подростковом возрасте // Формирование образа я и проблемы физического воспитания : сб. науч. ст. / под ред. П. А. Жорова. М. : Высшая школа, 1990. С. 63—65.
21. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм. – Москва: Канон, 1996. – 429 с.
22. Еремина М.А. Патриотизм как психологический феномен / Формирование традиций патриотизма материалы научно-практической конференции. – Барнаул, 2015. – С. 30-34.
23. Залевская А. А. Значение слова и возможности его описания / А. А. Залевская. – Москва: Логос, 1998. – 411 с.
24. Зимин А. А. Слово о полку Игореве / А. А. Зимин. – СПб, 2006. – 516 с.

25. Капитонов Э. А. Социология XX века / Э. А. Капитонов. – Ростов-на-Дону, 1996. – 272 с.
26. Караулов Ю. Н. От структуры ассоциативного словаря к структуре языковой способности / Ю. Н. Караулов. // Вестник Российского университета дружбы народов. – 1994. – №1. – С. 42
27. Карлейль Т. Герои и героическое в истории. Публичные беседы / Т. Карлейль. – Москва: Вуз. кн., 2006. – 276 с.
28. Касьянова К. О национальном характере / К. Касьянова. – Москва: Екатеринбург, 2003. – 36 с.
29. Кольцова В. А. Социально-психологические проблемы патриотизма и особенности его воспитания в современном российском обществе / В. А. Кольцова, В. А. Соснин. // Психологический журнал. – 2005. – №4. – С. 142.
30. Крайг, Г. Психология развития: монография / Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.
31. Лабунская В. А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / В. А. Лабунская. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 608 с.
32. Лал Д. Похвала империи: Глобализация и порядок / Д. Лал. – Москва: Новое издательство, 2010. – 364 с.
33. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Москва: Просвещение, 1975. – 142 с.
34. Лурье С. В поисках национального характера / С. Лурье. // Отечественные записки. – 2002. – №3. – С. 62.
35. Маркес Г. Одиночество Латинской Америки / Г. Маркес. – Москва: Мысль, 2003. – 363 с.
36. Мартин Т. Империя «положительной деятельности». – М.: 2011. – 274 с.
37. Мегранян А. А. Деперсонализация / А. А. Мегранян. – Ереван: Армянское гос. изд-во, 1962. – 283 с.

38. Молчанова О. Н. Самооценка: теоретические проблемы и эмпирические исследования / О. Н. Молчанова. – Москва: Флинта, 2010. – 392 с.
39. Налчаджян, А.А. Этнопсихология: учеб. пособ. / А.А. Налчаджян. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.
40. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше. – Москва: Культурная революция, 2005. – 880 с.
41. Новейший философский словарь. 3-е изд., испр. / отв. ред. и сост. А.А. Грицанов. – Минск: Книжный дом, 2003. – 1280 с.
42. Обухова, Л.Ф. Возрастная психология: сб. науч. тр. / Л.Ф. Обухова. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – 442 с.
43. Павлов И. П. Полное собрание сочинений / И. П. Павлов. – Москва: Мысль, 1951. – 419 с.
44. Панферов В. Н. Восприятие и интерпретация внешности людей / В. Н. Панферов. – Москва: Вопросы психологии, 1974. – 64 с
45. Петренко В. Ф. Введение в экспериментальную психосемантику / В. Ф. Петренко. – Москва: МГУ, 1983. – 127 с.
46. Пигров К. С. К метафизике праздничности / К. С. Пигров, Е. А. Смирнов, Н. Л. Юдин. – Москва: Юнити-Дана; Элит, 2011. – 672 с.
47. Пигров К. С. Размышления о трагическом призвании властителя // Личность. Культура. Общество. 2013. Т. 15, Вып. 1 (77-78). С. 181–188.
48. Пирог А.В. Проблема изучения личности гражданина в политической психологии // Горизонты образования: Научно-методический журнал. Севастополь, 2010. – №2. – С.164-170.
49. Пирог А.В. Психологические особенности политического участия молодежи // Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – Одеса, 2007. – №8-9. – С. 132-135.
50. Пирог А.В. Психологический анализ массовых настроений в Севастополе при аннексии Крыма // «Актуальні питання педагогіки та

психології: наукові дискусії»: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015. – С. 92-95.

51. Пирог Г.В. Особливості політичної свідомості мешканців севастопольського регіону // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки». – Випуск 3. – Херсон, 2015. – С. 135-141.

52. Пищальникова В. А. История и теория психолингвистики / В. А. Пищальникова. – Москва: МГЛУ, 2007. – 330 с

53. Политический энциклопедический словарь / отв. ред. и сост. Ю.И. Аверинцев. – М.: Изд-во Моск. коммерческого ун-та, 1993. – 988 с.

54. Поршнева Б. Ф. Контрсуггестия и история // История и психология. М.: Мысль, 1971. С. 7–35

55. Похилько В. И. Техника репертуарных решеток в экспериментальной психологии личности / В. И. Похилько. // Вопр. психологии. – 1984. – №3. – С. 157.

56. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 1999. – 640 с.

57. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2000. – 712 с.

58. Рубинштейн С. Я. Экспериментальные методики патопсихологии и опыт их применения / С. Я. Рубинштейн. – Тернополь: Тернополь, 2004. – 168 с.

59. Саати Т. Л. Аналитическое планирование. Организация систем / Т. Л. Саати. – Москва, 1991. – 167 с.

60. Саква Р. Линия фронта Украина / Р. Саква. – Москва, 2015. – 70 с.

61. Сахарный Л. В. Введение в психолінгвістику / Л. В. Сахарный. – СПб: Логос, 1989. – 87 с

62. Сестры Сорины. Презентация внешности или фигура в одежде и без / Сестры Сорины. – Москва: Гном-пресс, 1998. – 224.
63. Сидоров К. Р. Феномен несоответствия уровней самооценки и притязаний в ранней юности / К. Р. Сидоров. – Москва: МГУ, 2007. – 217 с.
64. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; под ред. А.Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1991. – 934 с.
65. Снежкова, И.А. К проблеме изучения этнического самосознания у детей и юношества / И.А. Снежкова // Советская этнография. – 1982. – № 1. – С. 80–88.
66. Современный энциклопедический словарь. 2-е изд. /под.ред. А.М. Прохорова. – М.: Сов. энциклопедия, 1982. – 1120 с.
67. Стефаненко Т.Г. Этническая идентичность: от этнологии к социальной психологии // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология – 2009. – №2 – с.3-17.
68. Стефаненко, Т.Г. Этнопсихология: учебник / Т.Г. Стефаненко. – М.: Изд-во РАН, 1999. – 320 с.
69. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – Москва: Наука, 1983. – 205 с.
70. Труфанов С. Н. Концепция самосознания в философской системе Г. В. Ф. Гегеля : дис. канд. филос. наук / Труфанов С. Н. – Самара, 2007. – 146 с.
71. Тьюринг А. М. Может ли машина мыслить? / А. М. Тьюринг. – Москва: ГИФМЛ, 1960. – 102 с.
72. Узин В. А. Украинский сепаратизм в России / В. А. Узин. – Москва, 1998. – 237 с.
73. Фрумкина Р. М. Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – Москва: Академия, 2007. – 317 с.
74. Хабермас Ю. Политические работы. – М.: 2005. – С. 141.

75. Хохлова К. І. Психологічні особливості національно-патріотичної свідомості сучасних українців / Г. В. Пирог, К. І. Хохлова // Dynamics of the development of world science. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2019. – Pp. 333-341. – URL: http://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/dynamics-of-the-development-of-world-science_18-20.12.2019.pdf.

75. Хьелл Л. Теории личности: учеб. пособ / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб: Питер, 2004. – 607 с.

76. Хьюбнер К. Нация: от забвения к порождению. – М.: 2001. – 542 с.

77. Черчилль У. Мировой кризис. Автобиография. Речи / У. Черчилль. – Москва: Эксмо, 2003. – 768 с.

78. Шмелев А.Г. Традиционная психометрика и экспериментальная психосемантика: объектная и субъектная парадигмы анализа данных // Вопросы психологии. – 1982. – №5. – С. 34-36.

79. Юденко О. Н. Особенности национального самосознания дошкольников и его формирование в условиях специально организованной деятельности: дис. канд. псих. наук / Юденко О. Н. – Красноярск, 2000. – 180с.

80. Gellner E. Nations and nationalism / Gellner., 1983. – 58 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Частотно-категоріальний аналіз за анкетною «Україна»

Асоціації	Категорії	Вага
Мова (11), українська мова (6), державна мова(8), діалекти (7), заборона української мови (14), мовний конфлікт (8)	Мова (51)	11.68%
Герб (26), тризуб (11), прапор (14), кольори прапору (блакитно-жовтий) (9), (чевоно-чорний) (3), гімн (19), окремі рядки з гімну України (7)	Національна символіка (89)	20.36%
Приказки («баба з возу – кобилі легше», «як не з'їм то понадкушую», «багатому й чорт яйця носить», «жаба сиськи дасть») (4), українські казки (21), вірші (14), українська пісня (12), рядки з пісень «ніч яка місячна» (9), та інші («по-моєму чувак, нас кинули») (1),	Усна народна творчість (70)	16.02%
Різдво (2), батьки (4), сім'я (9), родина (3), партнер (хлопець/дівчина) (1), діти (4), патріархат (1),	Традиції та прийдешність поколінь (23)	5.26%
Борщ (4), вареники (2), деруни (1), смачна їжа (4), горілка (2), українська кухня (5), нездорова їжа (1)	Гастрономічні вподобання (19)	3.44%
Добрі (2), розумні (2), наївні (1), працелюбні (2), конформні люди (6), колабораціоністи (2), ненормативна лексика стосовно чеснот українців (9), звитяга (1)	Чесноти (23)	5.26%
Зміни (5), нові обличчя (3), все буде добре (1), заробітня плпта від 4\$ (2), покращення життя (2), новий рівень життя (1), жити по новому (1)	Віра у краще майбутнє (15)	3.44%

Батьківщина (23), Запорізька Січ (2), Дике Поле (1), українці (3), міста країни (6), Київ (5), історичні постаті (князь Святослав, С.Петлюра, С. Бандера) (3), подорож (6), залізничне сполучення (2), рідна земля (6), вотчина (2), жовняри (1)	Спільна історія, територія проживання (41)	9.38%
Ненормативна лексика, образливі слова, стосовно політичних діячів – В. Зеленський (14), В. Гройсман (8), П. Порошенко (11), «цирк на Банковій» (1), «підстава українського народу» (1), поплічники окупанта (4), «політична підстава» (1), егоїстична верхівка (4), образливі слова щодо можновладців у ВР (5),	Незадоволення владою (49)	11.21%
АТО (2), ООС (4). війна (6), гібридна війна (6), окупація (2), «втрачена незалежність» (1), захищаю (7), захищають (8), «виборює незалежність» (7), незламність духу (2), необхідно обороняти (14)	Необхідність повсякчас відстоювати незалежність (57)	13.04%

Додаток Б

Частотно-категоріальний аналіз за анкетною «Батьківщина»

Асоціації	Категорії	Вага
Мова (17), солов'їна (3), рідна мова(6), українська мова (5), співуча мова (2), заборона української мови (2), мовний конфлікт (5), «літери ї, і, та є» (1), розмовляє українською (1)	Мова (54)	11.76
Герб (22), тризуб (10), прапор (5), кольори прапору (блакитно-жовтий) (3), (чевоно-чорний) (1), гімн (10), окремі рядки з гімну України (7)	Національна символіка (57)	12.42%
Приказки («береженого Бог береже») (1), українські казки (16), вірші (7), рядки з віршів «джмелі над вишнями гудуть», човен пливе (2)», українська пісня (15), рядки з пісень «ніч яка місячна» (6), та інші («як у нас на Україні люди всі співучі...» «Україно рідне серце свого сина я кладу тобі до ніг...») (2), міфічні персонажі (Котигорошко, Добриня) (2)	Усна народна творчість (48)	10.46%
Різдво (4), Купала (2), батьки (8), сім'я (8), родина (1) , партнер (хлопець/дівчина) (3), діти (1), релігійність та обрядовість (вербна неділя, яблуневий спас, святніння паски) (1), тепло батьківського дому (3)	Традиції та прийдешність поколінь (31)	6.75
Борщ (8), вареники (6), деруни (4), смачна їжа (5), їжа з печі (1), українська кухня (1)	Гастрономічні вподобання (24)	5.24
Справедливі (18), добрі (11), щедрі (16), розумні (6), наївні (8), працелюбні (8), конформні люди (6), колабораціоністи (1), ненормативна лексика стосовно чеснот українців (5), «менізнайомці» (1)	Чесноти (92)	20.04%

Зміни (13), нові обличчя (3), все буде добре (1), покращення життя (3), новий рівень життя (1)	Віра у краще майбутнє (27)	5.88
Україна (23), українці (2), Київ (1), історичні постаті Б.Хмельницький, С. Бандера) (2), визначні історичні події (битва під Крутами, оборона Києва) (2), харцизина земля (1), збої (1)	Спільна історія, територія проживання (52)	11.33%
Ненормативна лексика, образливі слова, стосовно політичних діячів – В. Зеленський (2), П. Порошенко (1), поплічники окупанта (4), «політична підстава» (1), егоїстична верхівка (2), образливі слова щодо можновладців у ВР (2)	Незадоволення владою (26)	5.66
АТО (9), ООС (1). війна (15), «захищаю (9), захищають (6), «виборює незалежність» (7), незламність духу (2), необхідно обороняти (7)	Необхідність повсякчас відстоювати незалежність (48)	10.46%

Додаток В

Таблиця первинних даних ранжування

Досліджувані	№ п/п	КАТЕГОРІЇ									
		Мова	Нац символіка	УНТ	Традиції покоління	Гастрономі я	Чесноти	Віра у майб	Істор, територія	Незадо владюю	Відстоюв незаЛ
ЖІНКИ	<i>1</i>	1	6	5	2	7	4	9	8	10	3
	<i>2</i>	4	1	2	6	10	7	8	5	9	3
	<i>3</i>	1	6	3	7	9	4	2	5	10	8
	<i>4</i>	1	7	4	6	8	9	10	2	3	5
	<i>5</i>	2	5	1	8	10	6	7	4	9	3
	<i>6</i>	1	4	2	3	7	8	9	6	10	5
	<i>7</i>	1	2	3	6	8	9	10	4	7	5
	<i>8</i>	1	6	3	5	10	7	8	2	9	4
	<i>9</i>	2	5	4	7	8	9	10	6	3	1
	<i>10</i>	1	6	2	8	7	4	10	9	5	3
	<i>11</i>	1	7	2	5	6	9	8	4	10	3
	<i>12</i>	1	4	3	2	7	8	10	6	9	5
	<i>13</i>	4	7	5	6	8	9	10	1	2	3
	<i>14</i>	1	8	3	7	10	4	9	6	5	2
	<i>15</i>	4	6	5	7	9	8	10	3	2	1
	<i>16</i>	1	7	2	5	8	10	9	6	3	4
	<i>17</i>	1	4	3	6	7	8	9	2	10	5
	<i>18</i>	5	8	1	6	7	4	10	3	9	2
	<i>19</i>	1	10	4	6	8	7	9	2	5	3
	<i>20</i>	1	9	3	2	6	4	10	7	8	5
	<i>21</i>	2	8	3	5	10	7	9	4	1	6
	<i>22</i>	1	5	4	7	9	8	10	2	6	3

	23	3	6	1	8	7	4	10	5	9	2
	24	1	8	2	6	5	4	9	3	10	7
	25	1	6	3	7	8	4	10	5	9	2
	Середнє для жінок	1,7	6,04	2,9	5,64	8,08	6,6	10,2 2	4,4	6,52	3,72
ЧОЛОВІКИ	1	1	7	2	6	8	4	9	5	10	3
	2	1	8	4	6	9	5	10	2	7	3
	3	3	6	4	2	7	10	8	5	9	1
	4	2	7	3	5	9	4	10	8	1	6
	5	1	8	2	6	10	4	9	7	3	5
	6	1	9	3	7	8	4	10	5	2	6
	7	1	9	5	6	8	4	7	3	10	2
	8	4	10	2	8	9	6	7	5	1	3
	9	1	10	4	2	5	7	8	3	9	6
	10	1	7	4	2	6	8	10	3	9	5
	11	5	6	2	4	8	10	1	7	9	3
	12	1	4	3	6	7	10	9	8	5	2
	13	1	9	2	5	8	4	7	3	10	6
	14	1	5	4	6	9	7	10	3	8	2
	15	2	8	3	7	9	4	6	1	10	5
	16	1	7	2	8	9	4	10	6	5	3
	17	2	6	1	7	8	4	10	3	9	5
	18	1	6	3	2	7	4	9	10	5	8
	19	1	7	3	5	6	9	8	2	10	4
	20	1	7	4	2	6	9	10	8	3	5
	21	4	6	3	8	7	10	9	1	5	2
	22	1	7	2	6	9	4	8	3	10	5
	23	2	8	3	7	10	9	6	1	5	4

	24	1	7	4	2	9	6	10	3	8	5
	25	1	6	2	5	8	4	10	7	9	3
Середнє для чоловіків		1,6	6,36	2,96	5,2	8	6,16	8,44	4,48	6,88	4,08
Середнє по вибірці		1,65	6,2	2,93	5,42	8,04	6,38	9,33	4,44	6,7	3,9

Додаток Г

Таблиця первинних даних аналізу малюнка

Досліджувані	№ п/п	ПОЗИТИВНИЙ ОБРАЗ			НЕЙТРАЛЬНИЙ ОБРАЗ			НЕГАТИВНИЙ ОБРАЗ		
		Опис	Малюнок	Емоц стан	Опис	Малюнок	Емоц стан	Опис	Малюнок	Емоц стан
ЖІНКИ	1	+		+		+				
	2							+	+	+
	3							+	+	+
	4				+	+	+			
	5					+		+		+
	6	+	+			+				
	7							+	+	+
	8				+	+	+			
	9					+		+		+
	10					+	+	+		
	11	+	+				+			
	12						+	+	+	
	13	+	+	+						
	14	+		+		+				
	15				+				+	+
	16							+	+	+
	17	+	+	+						
	18					+		+		+
	19					+		+		+
	20	+		+		+				
	21					+		+		+
	22							+	+	+
	23							+	+	+
	24							+	+	+
	25					+		+		+

	1				+	+	+			
ЧОЛОВІКИ	2							+	+	+
	3					+		+		+
	4				+	+	+			
	5	+		+		+				
	6				+		+		+	
	7							+	+	+
	8				+		+		+	
	9		+	+	+					
	10	+	+	+						
	11	+	+	+						
	12	+	+	+						
	13							+	+	+
	14						+	+	+	
	15							+	+	+
	16							+	+	+
	17				+				+	+
	18				+				+	+
	19		+	+	+					
	20						+	+	+	
	21						+	+	+	
	22						+	+	+	
	23						+	+	+	
	24						+	+	+	
	25					+		+		+

Додаток Е

Малюнки досліджуваних, які мають позитивний образ України

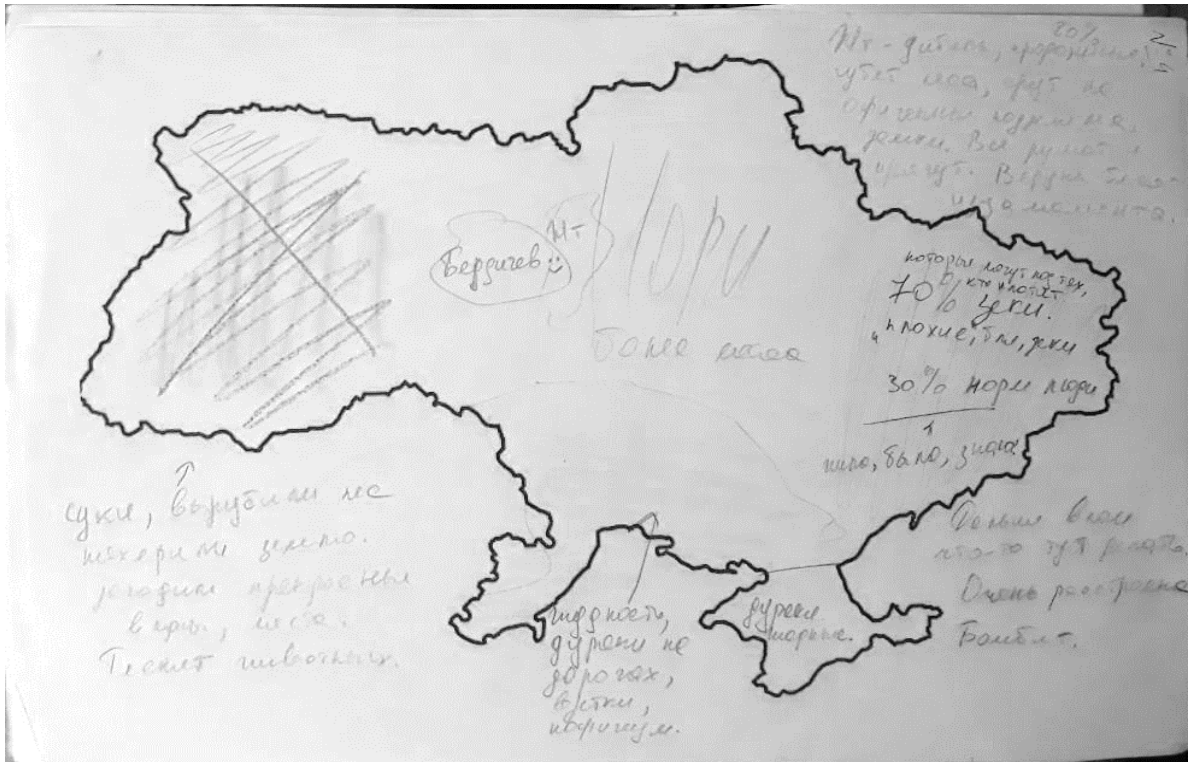
Додаток Ж

Малюноки досліджуваних, які мають нейтральний образ України

Додаток И

Малюнки респондентів, які мають негативний образ України

Додаток К

1. Відповіді «Говорячи Я – українець я відчуваю»:

Стать	Близькість	Гордість	Гідність	Патріотизм	Спорідненість з культурою	Сором	Жаль	Бажання змін	Злість	Байдужість	Ніяких почуттів
Чоловіки	15 (60%)	8 (32%)	10 (40%)	8 (32%)	10 (40%)	-	5 (20%)	18 (72%)	1 (4%)	1 (4%)	-
Жінки	8 (32%)	8 (32%)	8 (32%)	13 (52%)	10 (40%)	-	-	13 (52%)	-	-	-
Всього	23 (46%)	16 (32%)	18 (36%)	21 (42%)	20 (40%)	0	5 (10%)	31 (62%)	1 (2%)	1 (2%)	0

2. Відповіді «Говорячи Я – громадянин України я відчуваю»:

Стать	Близькість	Гордість	Гідність	Патріотизм	Спорідненість з культурою	Сором	Жаль	Бажання змін	Злість	Байдужість	Ніяких почуттів
Чоловіки	5 (20%)	5 (20%)	5 (20%)	13 (52%)	1 (4%)	-	-	18 (72%)	-	4 (16%)	-
Жінки	0	8 (32%)	8 (32%)	13 (52%)	8 (32%)	-	-	8 (32%)	-	1 (4%)	-
Всього	5 (10%)	13 (26%)	13 (26%)	26 (52%)	9 (18%)	0	5 (10%)	26 (52%)	0	5 (10%)	0